

Mihaela MIROIU
Aripi și rădăcini

POLIROM
2022

Cuprins

<i>Cuvânt-înainte</i>	5
-----------------------------	---

Partea I

Feminismul este umanism cu femei incluse

Fetele patriarhatului	9
Căsătoriile lungi sunt divorțuri ratate	37
Le cerem bărbaților mai multă empatie decât au și le explicăm prea puțin ce vrem	55
Eu consider credința consubstanțială în ceea ce mă privește	61
Sper că va exista un viitor pentru voi și că nu va semăna cu năclăiala lumii noastre	66
„Je chante avec toi, liberté!”	76
Anul acesta împlinesc douăzeci de ani de donquijotism	81
Despre dependențe și dragoste, limite și disperare cu femeia care și-a asumat să nu trișeze. „Toate sunt alegeri”	86
Puterea și dorința noastră de a iubi nu seacă niciodată	100

Problema este să încercăm să fim cu adevărat oameni în timpurile noastre	111
---	-----

Partea a II-a

Nu putem trăi cu mai puțină libertate

Suferim de sindromul hemoragiei legislative	131
Femeilor din România li se datorează reșezarea justiției, crearea sentimentului că marile furturi se mai și plătesc	138
Acolo unde nu există libertate nu există nici moralitate	143
Familia tradițională? Iisus nu spune nimic pe această temă. Ne sunt mai dragi cutumele decât oamenii	149
Misoginismul pleacă de la dependența de femei	158
PSD – aproape doi ani de viol politic în grup. Nu suntem doar victime	173
În primul rând ești umanist, abia apoi feminist	182
Feminismul este și trebuie să fie și o ofertă creativă, nu doar contestatară	190
Dacă nu te-ai hotărât să pleci, lumea de aici trebuie să fie în felul în care să te poți simți om în ea	197
Talibanizarea și patologia socială. De ce și pe cine urâm? Ce e sexomarxismul?	207
Am făcut în viața asta, cred, mai mult decât mi-aș fi imaginat	216
Abia aștept să nu mai fie nevoie să fiu feministă!	225
Interesele femeilor – sănătatea, educația – nu sunt priorități bugetare	240

Toți acești oameni pro-viață încalcă regula de aur a moralei	245
Nu a fost o ieșire, ci o portavoce a misoginilor care se simt puternici doar dacă umilesc femeile	254

Ați fost profesoară, mai întâi la liceu, apoi la universitate. De ce ați ales catedra? Ce reprezintă profesoratul pentru dumneavoastră?

Nu am ales catedra. Nici măcar învățământul. Eram repartizat automat la catedră prin repartiție guvernamentală. Am predat ani de zile discipline fără legătură directă cu filosofia. Un lucru l-am știut clar, că elevii mei nu au nicio legătură cu nemulțumirile mele. În fața lor trebuie să fiu prezentă în *integrum*, minte, sensibilitate și trup, indiferent ce se întâmplă în afara clasei. Profesoratul la liceul de construcții și la cel de textile la seral (1978-1985) a fost ucenicia impecabilă din care am deprins cum să predau cum nu se poate mai simplu, mai intuitiv și mai clar unor oameni pe care nu i-a ajutat soarta (sau i-a ferit soarta?) să stea între cărți. Și să învăț de la ei să fiu un om între oameni, în deplină empatie. Profesoratul la liceul de matematică-fizică (MF3) m-a învățat farmecul reîntoarcerii la adolescenți rebeli, creativi, foarte citiți, dar de pe altă poziție. Oare de pe alta? Nici acum nu știu dacă între ei nu aveam chiar eu 15-18 ani.

Ca profesor și cercetător la Școala Națională de Studii Politice și Administrative și la Universitatea din București, ați avut roluri de pionierat: ați fost deschizătoare de drumuri în ideologii contemporane, în studiile feministe, în studii și politici de gen. Care sunt, din această perspectivă, cele mai importante contribuții academice ale dumneavoastră?

Aici o să fiu descriptivă. Nu pot să fac evaluare simplă de semnificație și impact. Le voi lua pe rând.

În teoria și analiza politică. Am inițiat, pe plan internațional, analiza și teoretizarea conservatorismului de stânga (*Societatea retro*, 1999). În România am inițiat teoriile politice feministe și pe plan internațional am lansat conceptul de „feminism politic room-service”, analiza comparativă a cadrelor teoretice ale feminismului politic, analiza relațiilor de gen în comunism și postcomunism (vezi *Drumul către autonomie. Teorii politice feministe*, 2004). În analiză politică, am cercetat democrația neliberală („democrația de vitrină”)

și carențele în formarea sferei publice în postcomunism. Am teoretizat, împreună cu Maria Bucur, construirea cetățeniei democratice a femeilor din România modernă (*Birth of Democratic Citizenship: Women and Power in Modern Romania*, 2018). Am coordonat primul tratat despre ideologii politice actuale, analizate din perspectiva eticii politice (*Ideologii politice actuale. Semnificații, evoluții și impact*, 2012).

În studii de gen. Le-am inițiat, întâi ca filosofie feministă, la Universitatea din București (1994), apoi prin primul masterat de profil (1998, la SNSPA). Sunt autoarea primelor cărți de filosofie feministă în România: *Gândul umbrei*, apărută în 1995, și *Convenio. Despre natură, femei și morală*, apărută în 1996; am coeditat și primul dicționar de profil, *Lexicon feminist*, în 2002. Coordonez prima colecție de *Studii de gen*, la Editura Polirom, din 2001. Am construit primul ghid de politici de promovare a echității de gen în învățământul superior din Europa de Est (2003).

În etică. Am publicat prima lucrare de etică profesională (*Introducere în etica profesională*, în colaborare cu Gabriela Blebea Nicolae, 2001). Am introdus primul curs de etică politică (1997). Am coordonat prima cercetare națională asupra eticii în universitățile românești, a proiectului de cod etic adoptat de Ministerul Educației și Cercetării (2005).

În educație și politici de educație. Am coordonat reforma predării filosofiei și primul manual de filosofie de reformă (1993). Am făcut prima programă și am coordonat primul manual de cultură civică în licee, în 1995. Am analizat, în colaborare, politicile de educație (*Învățământul românesc azi*, 1998) și politicile de gen în educație (UNESCO, 2001, 2003). Deloc mai puțin important, în 2000 am inițiat primul program de studii doctorale în științe politice din România.

În prezent, sunteți profesor titular la SNSPA. Care sunt provocările și satisfacțiile acestui statut?

Prezentul acesta a împlinit deja 27 de ani. Plus cei 15 la liceu, fac 42 de toți. Inițial, provocarea a fost mare. Treceam

de la adolescenți la maturi (studii postuniversitare) și tineri. Cu totul alte categorii de vârstă – e un învățământ mai partenerial. Răspunzi ceva mai puțin de studenți, cel puțin la nivelul siguranței și al vieții lor. Învățământul universitar înseamnă, în mod considerabil, o mare autonomie a profesorilor. Ei își compun singuri programa, își stabilesc de capul lor conținuturile, bibliografia, mijloacele de predare. Sunt însă mai singuri. Cancelaria nu există ca să îi influențeze. Nu se ține nimeni de capul lor. Cu mici excepții (ședințe de departament), poți să nu îți întâlnești colegii cu anii. Ești mult mai studento-centric. În schimb, ai obligația intelectuală și morală să cercetezi și să publici. Fără asta nu ești ca universitar, mai ales în sensul promovării. În ceea ce mă privește, m-am despărțit de profesoratul de liceu din clară necesitate. Făcusem cam tot ce îmi propusesem, ba chiar am făcut și reforma propriei discipline, la nivel național. Trebuia să îmi cresc aripile libertății intelectuale și am făcut-o. Mă voi despărți curând și de profesoratul universitar. Trebuie să mă eliberez de „plumbii” de a lucra pentru masteranzi și doctoranzi. Cred că mai am niște aripi personale care vor să zboare liber.

Cum colaborați cu studenții, masteranzii și doctoranzii? Cum sunt tinerii de azi față de cei de ieri?

Nu am avut probleme mari de-a lungul acestor decenii. Dimpotrivă. Desigur, uneori i-am dezamăgit pe unii dintre ei, alteori ei pe mine, până la durere. Dar așa este atunci când participi trup și suflet la ceea ce faci. Tinerii studenți de azi sunt, în multe privințe, la fel ca adolescenții de ieri. Abia la masterat și doctorat ajung la ceea ce numeam cândva tinerețe. Poate că e normal. Eu cred că sunt foarte interesanți, în multe privințe mult mai interesanți – lumea le este atât de deschisă! Ceea ce nu au ei în viață este predictibilitatea. Această lipsă, însoțită de conectarea la surse de informații până la refuz, îi face să aibă rădăcini și întemeieri fragile, să gliseze pe nisipuri mișcătoare. Nu știu

dacă e bine sau rău, dar este vremea lor și sper să și-o trăiască demn.

Cu doctoranzii este o relație unu la unu, plus o relație de echipă între doctoranzi. Cred că niciodată nu ai un sentiment mai puternic de mentorat și de echipă decât în cazul doctoratului, dacă ambele părți, profesorii și doctoranzii, îl iau complet în serios. Relațiile sunt mult mai personale, mai directe. Ajungem să ne știm ca oameni, să ne împărțim necazurile și bucuriile. Iar asta are uneori consecințe minunate, alteori consecința supraîncărcării subiective.

Cum parcurgeți din punctul de vedere al activității didactice această perioadă critică, generată de pandemie? Care sunt avantajele și dezavantajele educației online?

Mă simt un canar în colivie, una protectivă, un canar care trăiește pe Zoom sau Webex, între oameni bidimensionali. Îmi este dor să îi cunosc direct, să le văd zâmbetele, tristețile, indiferența, interesul. Să știu că le e drag, foame, sete. Să ieșim împreună în pauză. Să îi îmbrățișez dacă sunt deznađăjduiți sau fericiți. Acesta este dezavantajul educației online. În genere, nu prea aș numi asta educație. Are prea puțină sensibilitate. Instrucție, da. Explicație, formare intelectuală, dialog cooperant, da. Este un avantaj pentru partea cognitivă a educației. Poți învăța foarte bine online, la nivel de intelect. Mai greu este cu caracterul și cu afectivitatea. Sper însă că, după ce se termină toate acestea, generația digitală o să fie ceva mai fascinată de întâlnirea și comunicarea directă. Ecranul o să le pară prea mult a învățare.

Educația este o temă larg discutată și dezbătută în mediul public. Toată lumea se pronunță, dar nu se remarcă progrese notabile. Care este, într-o vedere de ansamblu, situația educației românești la ora de față?

În ansamblu cred că ne aflăm încă în etapa „cu mijloace învechite, profesorii se descurcă cum pot”. Educația nu este proiectată pe finalități. Cel mai mare efort este să introduci

materii, să înghesui materii și nu să te întrebi ce rost au ele sau cum ar trebui să fie ca să aibă rost. Pe scurt, este gândit sportul ca materie care ajută elevii să aibă un corp sănătos? Dar anatomia îi ajută să își înțeleagă organismul, sănătatea și bolile? Îi ajută fizica să înțeleagă clar de ce se aprinde becul, ce se întâmplă în televizor sau de ce merge mașina de spălat? Putem da exemple din fiecare materie. De aici și analfabetismul funcțional, căruia i se adaugă și cel moral. La nivel universitar, lucrurile se repetă ori de câte ori examenele sunt reproductive. Studenții nu sunt puși în situația de a înțelege, de a contextualiza, de a deduce, de a experimenta sau a aplica, și o sfârșesc tot într-un soi de analfabetism funcțional, dar cu diplomă universitară.

Ca să întărească sursele limitării și ale educării complexe și creative, toată școala noastră este orientată pe examene ca scop în sine. Succesul se măsoară prin notele de la evaluarea națională și bacalaureat, care sunt cu atât mai mari cu cât părinții își pregătesc copiii în privat. Ei devin cai de curse pentru ambiții inoculate de părinți și profesori și își confundă și își măsoară potențialul și valoarea doar prin medii. În ce constă, de fapt, educația? Educația ca om bun, flexibil și creativ, ca cetățean și profesionist ocupă un timp cu totul marginal. Cea pentru viața privată, viața de familie, inclusiv înțelegerea sexualității și a responsabilității de cuplu nu ocupă niciun loc.

Ne raportăm, din zorii României moderne, la Europa, tindem către educația, cultura și civilizația europene. Avem un sistem de educație european?

Din păcate, politica europeană a lăsat educația la dispoziția statelor (cu excepția sistemului Bologna). La ora actuală tindem spre Statele Unite ale Europei fără să studiem istoria politică și pe cea culturală ale Europei. Cum să formezi o identitate europeană, așa cum după 1918 ai format-o pe cea națională? Noi continuăm, de exemplu, să considerăm că literatura română (și doar română) se oprește în 1968

(Sorescu, cel mai recent scriitor de la bacalaureat). Eu cred că problema este și la UE, nu doar la statul român. Neamestecul UE în politicile de educație este un *laissez-faire*-ism riscant pentru identitatea europeană a generației tinere și a copiilor care ar urma să fie tot atât de români pe cât sunt acum de moldoveni sau munteni. Prin urmare, la noi, reformele interne sunt rare și însoțite de puternice contrareforme. De aceea cred că ceea ce ar putea europeniza substanțial educația în România este europenizarea educației în UE prin politici ale Comisiei Europene, adoptate de Parlamentul European și preluate specific în statele membre.

Care ar fi, în viziunea dumneavoastră, prioritățile și liniile de acțiune pentru modernizarea și, să spunem așa, europenizarea școlii românești?

Prioritatea numărul unu este să pregătești la nivel european o echipă de specialiști tineri care, ulterior, să conceapă politicile de educație și reforma curriculară și să pregătească prin inspectorate toate cadrele didactice ca să o aplice. Desigur, rămâne și condiția europenizării educației despre care am discutat mai sus.

Să mutăm discuția în zona învățământului superior. Universitățile românești sunt, cu unele, puține, excepții, absente din clasamentele internaționale. Chiar și excepțiile ocupă locuri foarte îndepărtate de primele. De ce se întâmplă acest lucru?

Începem cu o problemă peste care nu avem cum să trecem. Ați văzut universități constant performante care să aibă alocat mai puțin de 20.000 de euro anual pe student? Eu nu. Banii atrag condiții de muncă de vârf și cariere performante. Dacă poți câștiga foarte bine nu ar mai trebui să ai trei norme (joburi) prin alte părți, pe scurt, nu ar mai trebui să fușerești trei joburi. Ai face bine una. Profesorii nu sunt obligați să opteze între cariere. Dar acum suferă încă de bulimie ca să își mărească veniturile, sau unii veniți din alte domenii, ca să își atârne multe titluri în palmares. În loc ca